

CIK EFEKTĪVI IZMANTOJAM DARBASPĒKA RESURSU?

Dr. Oļegs Krasnopjorovs

Latvijas Bankas Monetārās politikas pārvaldes galvenais ekonomists

Mājas lapa: <https://www.makroekonomika.lv/ekonomisti/olegs-krasnopjorovs>

E-pasts: Olegs.Krasnopjorovs@bank.lv

24.04.2019

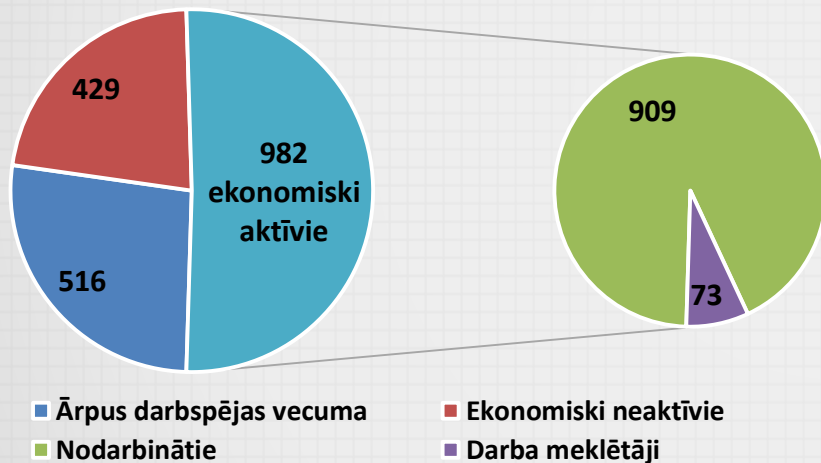

~ 2 MILJ. IEDZĪVOTĀJU.

~ 1 MILJ. EKONOMISKI AKTĪVO IEDZĪVOTĀJU

Latvijas darba tirgus struktūra 2018. gadā

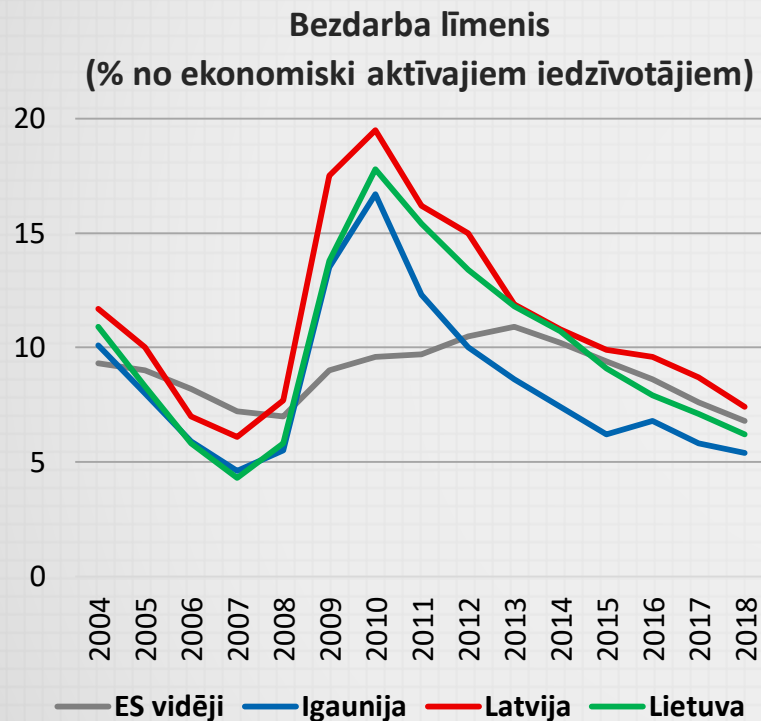
Iedzīvotāju skaits Latvijā: 1 927 tūkst.

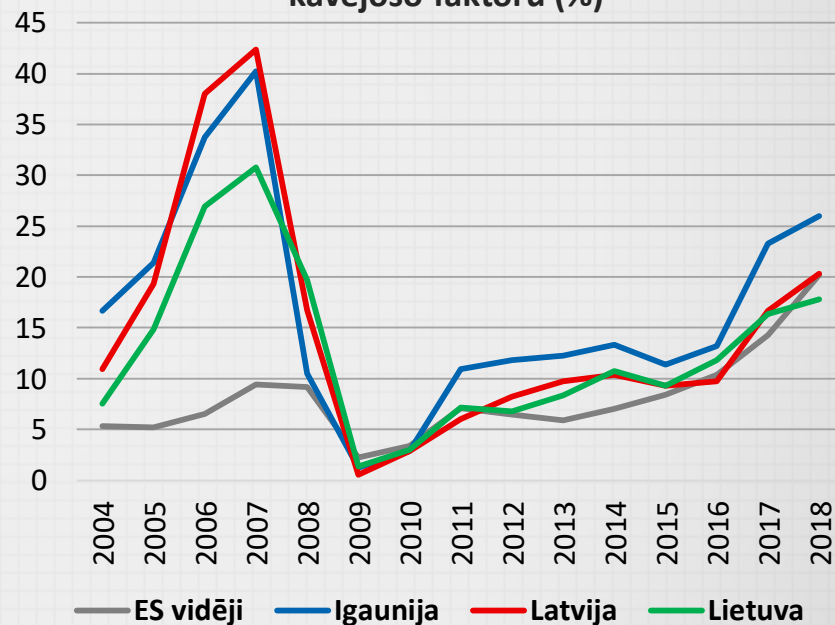
Darba tirgus situācija īsumā

- Bezdarbs – zemākais 10 gadu laikā (un zemākais kopš Latvijas neatkarīgas atjaunošanas, izņemot īsu periodu pirms krīzes);
- Nodarbināto iedzīvotāju daļa – vēsturiski augsta un pārsniedz ES vidējo;
- Vidējā bruto alga pārsniedza 1000 eiro mēnesī;
- Arvien vairāk uzņēmēju sūdzas par darbaspēka trūkumu.

VAI TIEŠĀM "DARBASPĒKA TRŪKUMS"? LATVIJAS DARBA TIRGUS KĻŪST ARVIEN LABVĒLĪGĀKS DARBA ŅĒMĒJIEM – LĪDZĪGI KĀ CITĀS ES VALSTĪS

**Apstrādes rūpniecības uzņēmumu īpatsvars, kas uzskata
darbaspēka trūkumu par svarīgu uzņēmējdarbības
kavējošo faktoru (%)**

"DARBASPĒKA TRŪKUMS" BREMZĒ VALSTS ATTĪSTĪBU?

Veca paradigma: "jā, tā ir problēma"

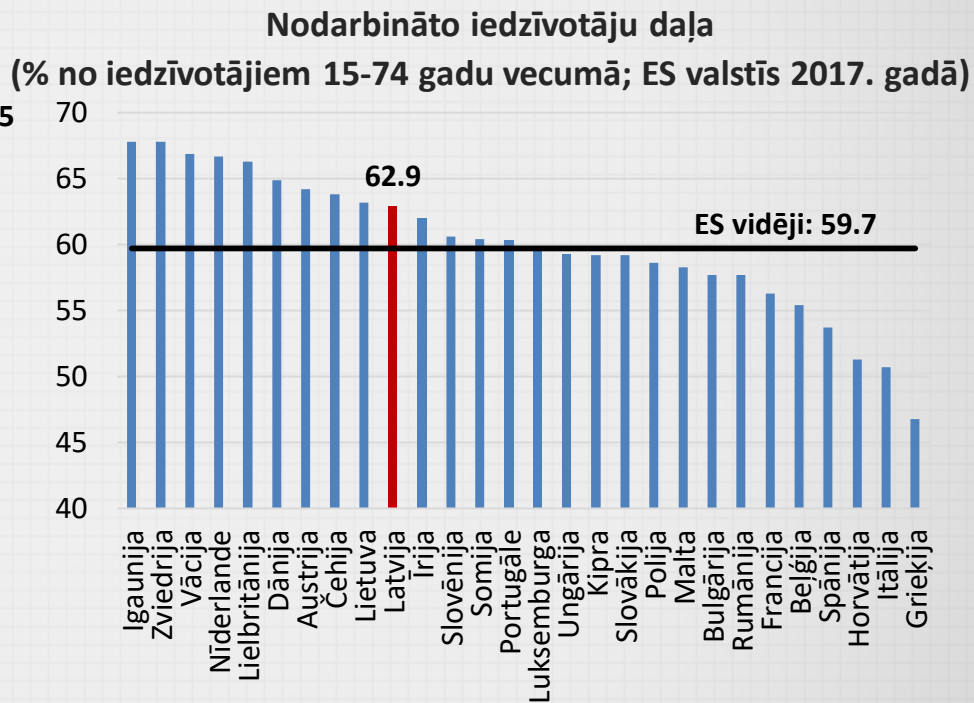
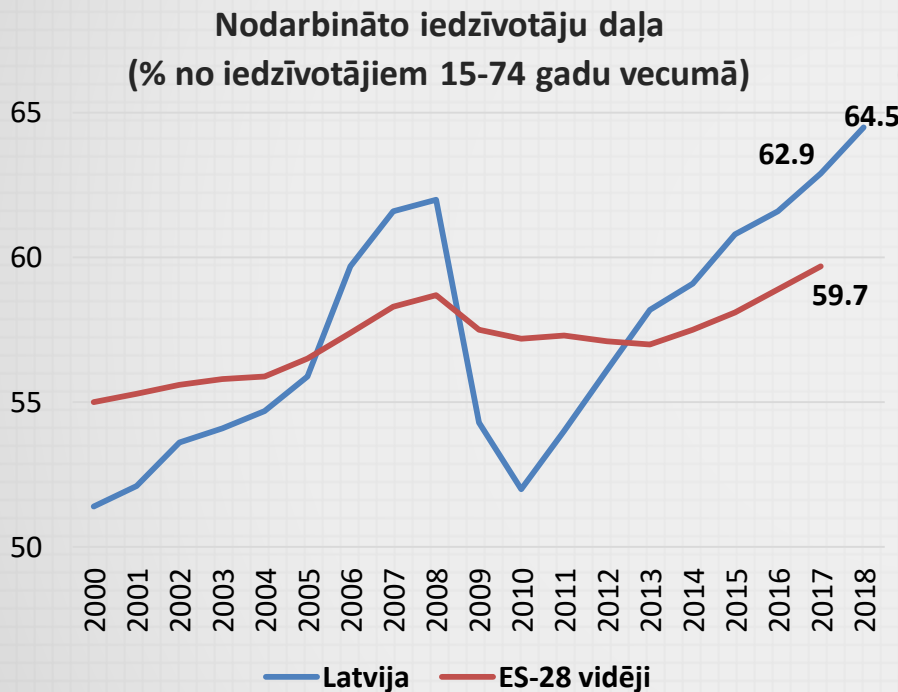
- Valsts = milzu rūpnīca, kuras galvenais uzdevums ir maksimizēt izlaidi.
- Cilvēki ir skrūvītes jeb ražošanas faktori, kas pakļauti nolietojumam.
- Līdzīgi kā izlaides maksimizācijas vārdā var nesaudzēt darbgaldus, arī cilvēkus var "norakstīt" 60 gadu vecumā vai pat ātrāk.
- Kad uzņēmumi nevar aizpildīt visas vakances, tad iestājas "darbaspēka trūkums" un ekonomikas pieauguma temps palēninās.

Jauna paradigma: "nē, tā ir iespēja"

- Ekonomikas apjoms kalpo valsts iedzīvotājiem, nevis otrādi.
- Rūpnieciskā izlaide vai eksporta konkurētspēja – nav pašmērķi, bet līdzekļi dzīves kvalitātes celšanai.
- Ilgāks un veselīgāks mūžs ir vērtība pati par sevi, pat ja ekonomikas apjoms no tā neaug.
- Ja uzņēmumi nevar ātri aizpildīt vakances, tā ir iespēja aktivizēt ilgtermiņa bezdarbniekus un veicināt reemigrāciju.

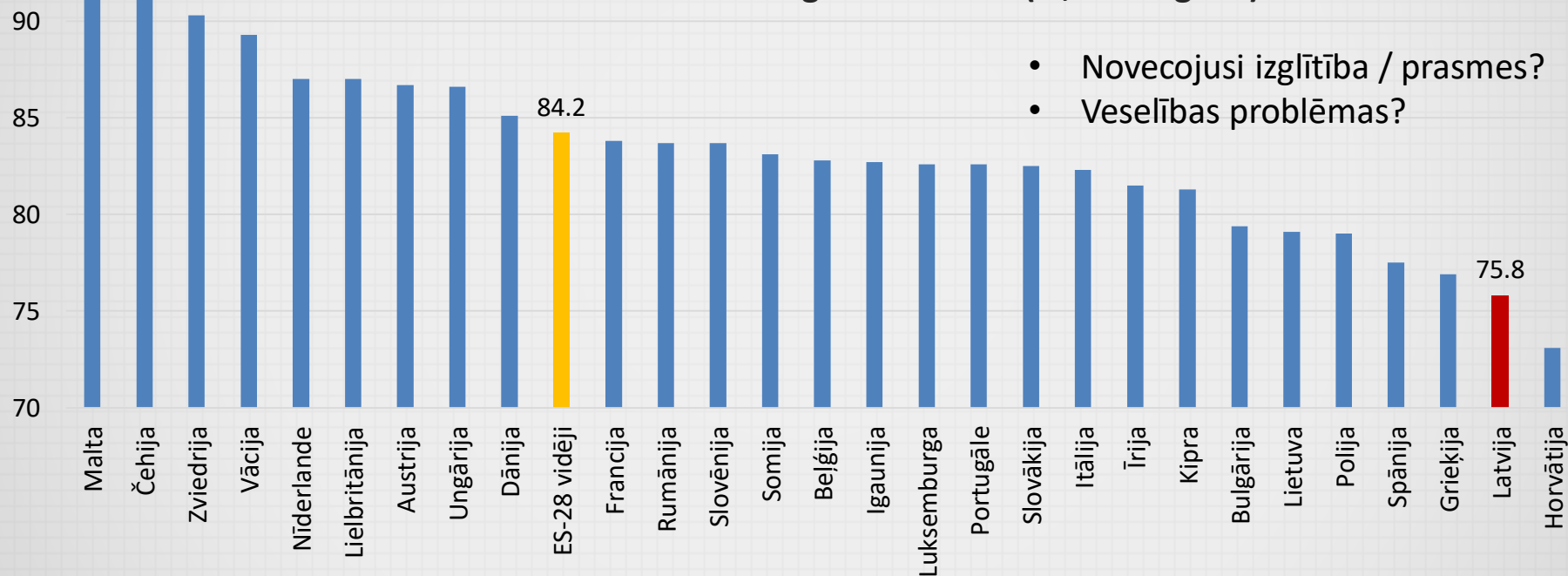
VIDĒJIE DARBA TIRGUS RĀDĪTĀJI TIEŠĀM IZSKATĀS LIELISKI.

TOMĒR NE VISIEM IEDZĪVOTĀJU GRUPĀM IR VIENLĪDZ LABAS NODARBINĀTĪBAS IESPĒJAS

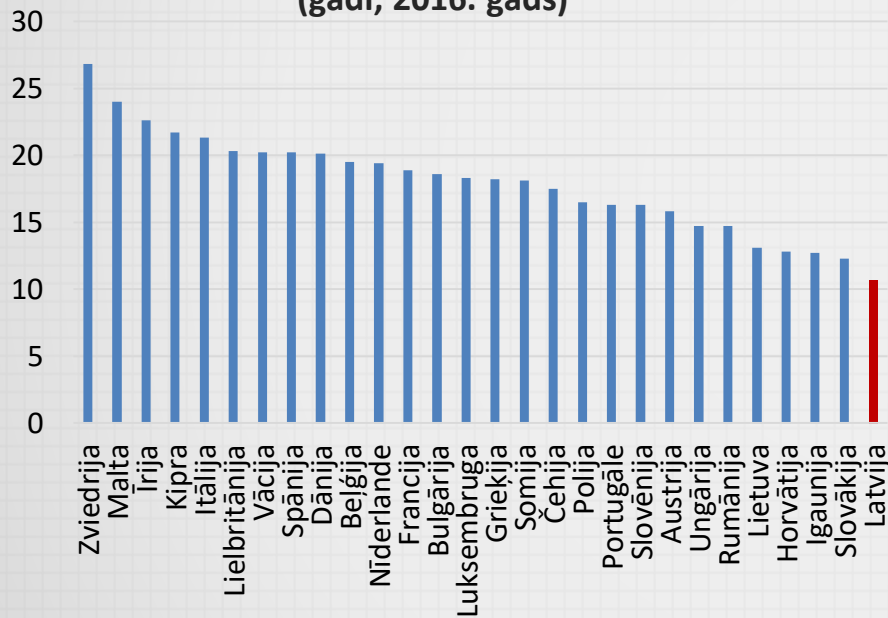
ATSEVIŠKĀM IEDZĪVOTĀJU GRUPĀM NODARBINĀTĪBAS LĪMENIS IR PĀRSTEIDZOŠI ZEMS

Nodarbinātības līmenis 50-54 g. vīriešu vidū (%; 2017. gadā)

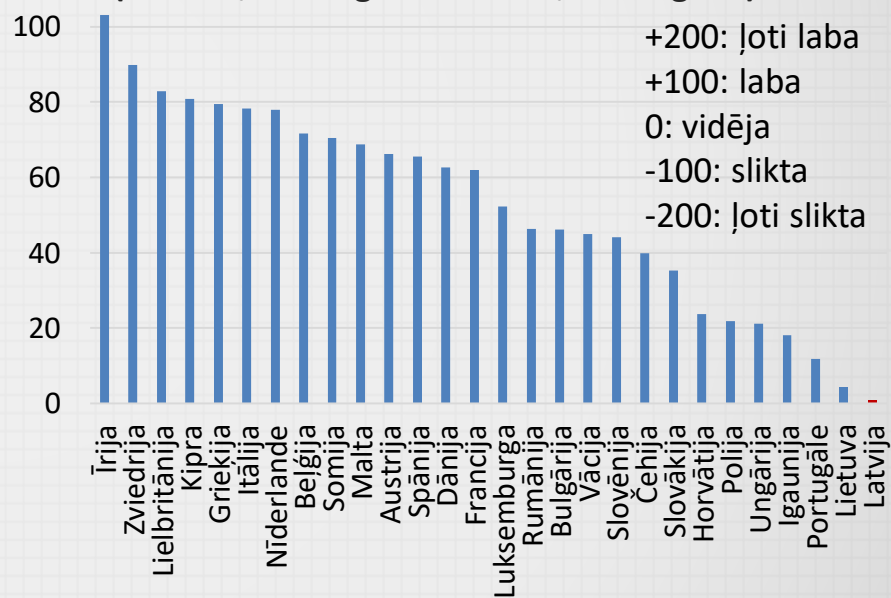

AR PENSIJAS VECUMA PALIELINĀŠANU NEPIETIKS, JA PROBLĒMA SLĒPJAS VESELĪBAS APRŪPES SISTĒMAS NEEFEKTIVITĀTĒ

Sagaidāmais veselīgā mūža ilgums 50 gadu vecam vīrietim
(gadi; 2016. gads)

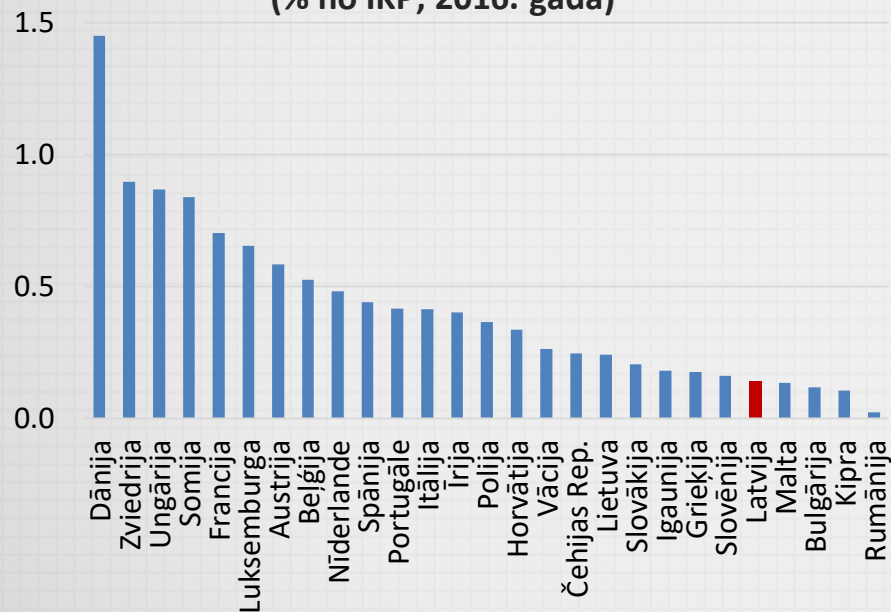

Veselības stāvokļa pašvērtējums
(indekss; 55-64 gadu vecumā; 2017. gadā)

ZEMI IZDEVUMI NODARBINĀTĪBAS VEICINĀŠANAS PASĀKUMIEM; DAŽĀDIEM PASĀKUMIEM ATŠĶIRĪGA EFEKTIVITĀTE

Izdevumi nodarbinātības veicināšanas pasākumiem
(% no IKP; 2016. gadā)

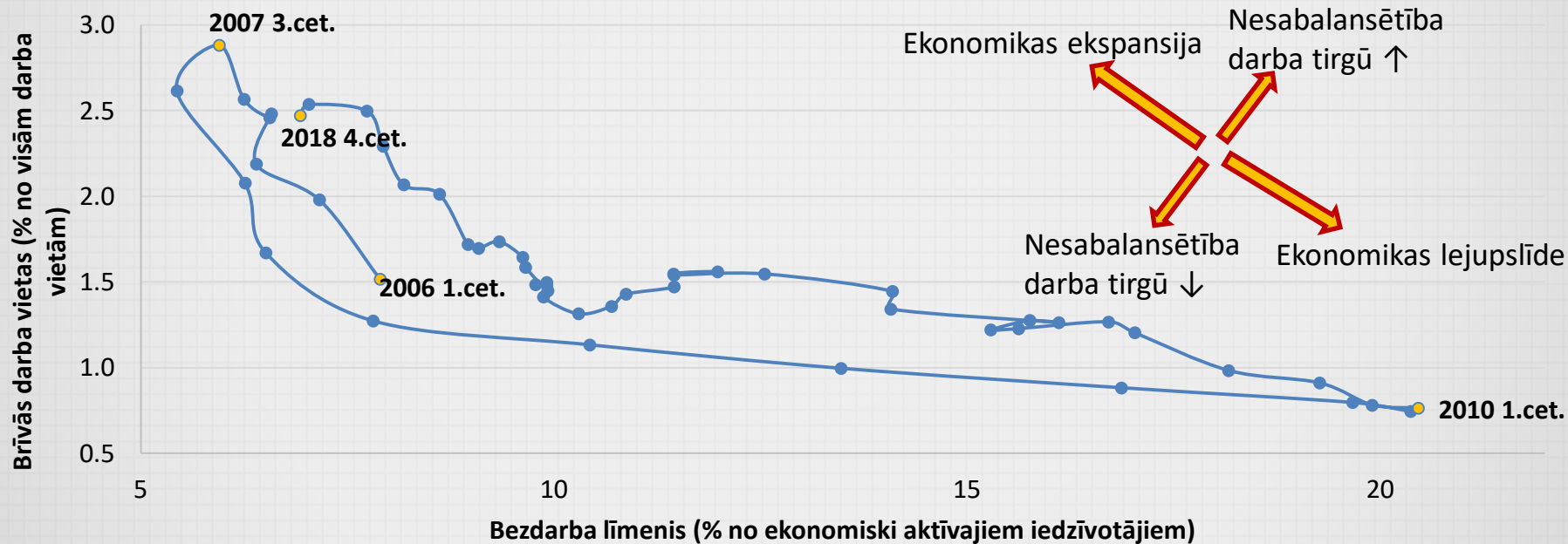

Iekārtojušies darbā sešu mēnešu laikā pēc pasākuma
pabeigšanas (%; pasākumu pabeigšanas periods: 2016.
gada oktobris – 2017. gada septembris)

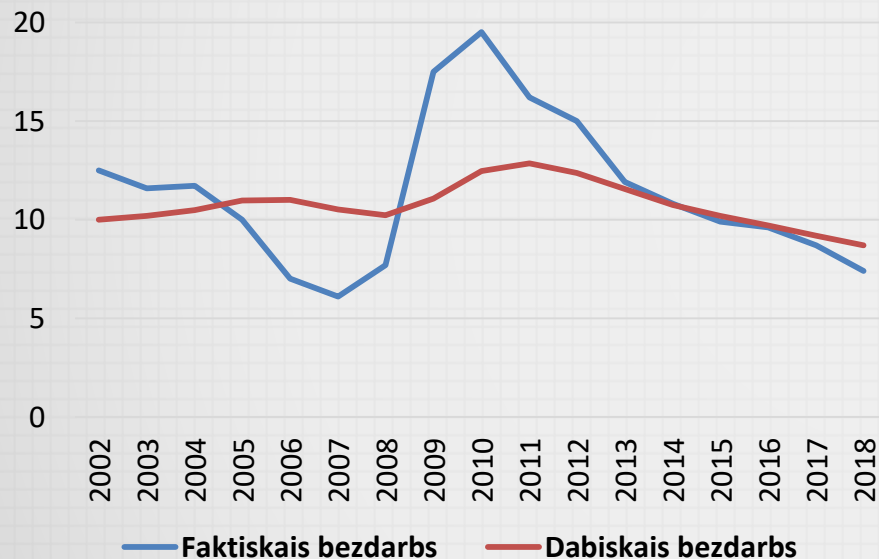
EKONOMIKAS EKSPANSIJA TURPINĀS, TOMĒR NESABALANSĒTĪBA STARP DARBASPĒKA PIEPRASĪJUMU UN PIEDĀVĀJUMU BŪTISKI NEMAZINĀS

Beveridža līkne Latvijai (2006. – 2018. gadā)

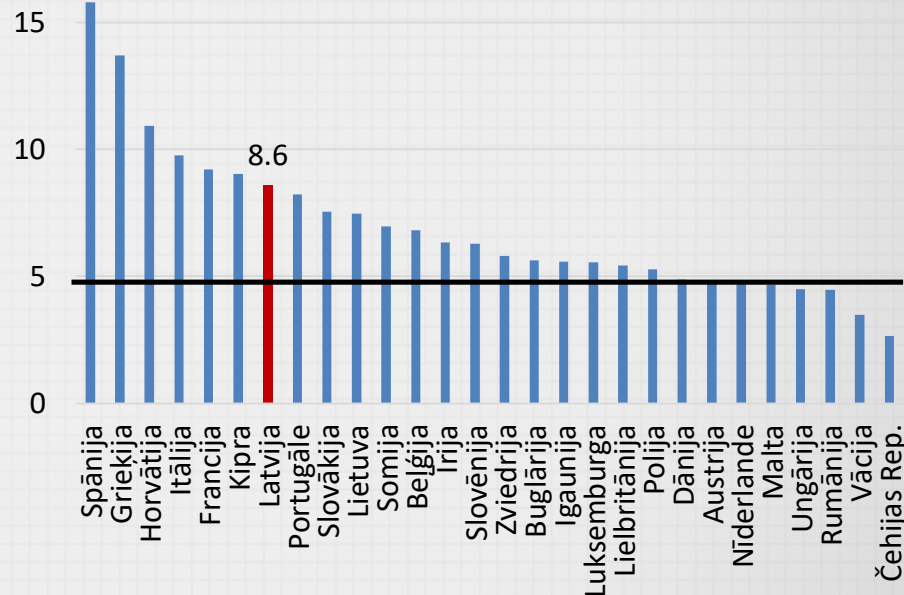

AUGSTS DABISKAIS BEZDARBS (TAS, KAS BŪTU NOVĒROTS "NORMĀLOS EKONOMIKAS APSTĀKĻOS") LATVIJĀ ATSPUGUĻO DARBA TIRGUS PIEPRASĪJUMA UN PIEDĀVĀJUMA NESABALANSĒTĪBU

Faktiskais un dabiskais bezdarbs Latvijā
(% no ekonomiski aktīvajiem iedzīvotājiem)

Dabiskais bezdarbs ES valstīs (2018. gadā)

Avots: CSP, Eurostat un EK AMECO dati; autora aprēķins. Dabiskā bezdarba novērtēšanas metodoloģiju sk. O.Krasnopjorovs (2015) –

Dabiskā un cikliskā bezdarba Latvijā novērtējums ar Beveridža liknes modeli. Latvijas Bankas Diskusijas materiāls #2 / 2015.

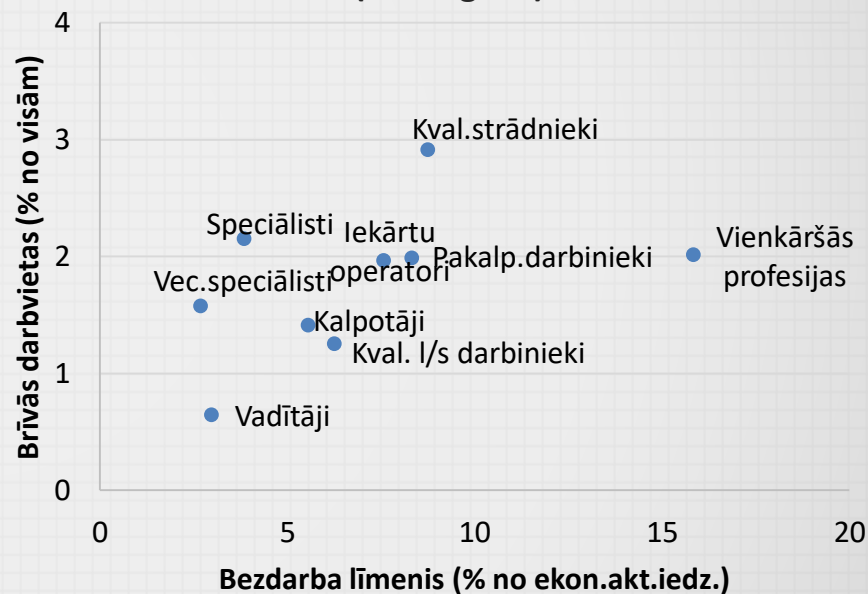
<https://www.makroekonomika.lv/diskusijas-materials-dabiska-un-cikliska-bezdarba-latvija-novertejums-ar-beveridza-liknes-modeli>

NEVAR PATEIKT, KĀDAS NOZARES UN PROFESIJAS IR "PIEPRASĪTĀKAS". VISVAIRĀK BRĪVO DARBAVIETU IR NOZARĒS AR AUGSTU BEZDARBU

Bezdarbs un brīvās darbvietas nozaru dalījumā
(2017. gadā)

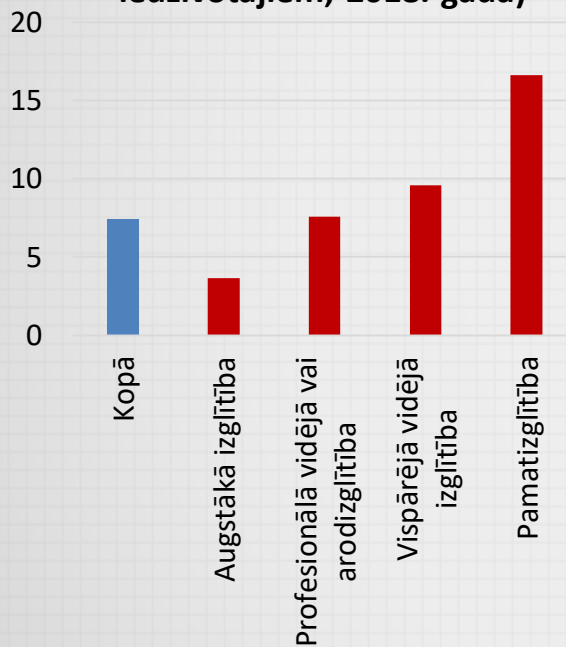

Bezdarbs un brīvās darbvietas profesiju dalījumā
(2017. gadā)

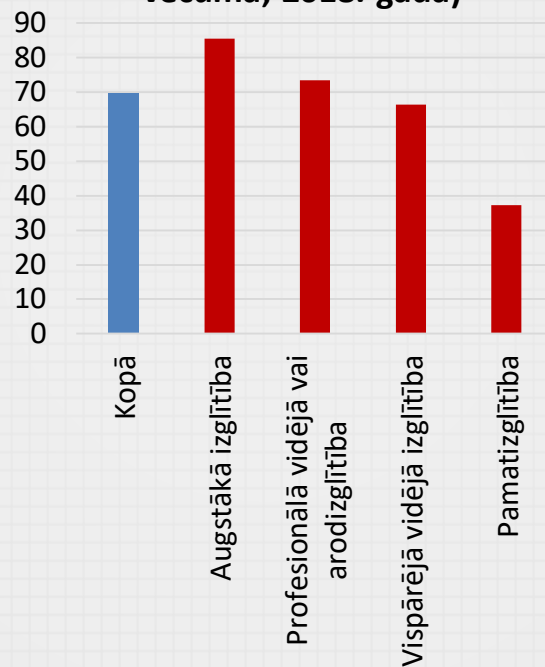

LABĀKA APDROŠINĀŠANA PRET BEZDARBU IR IZGLĪTĪBA

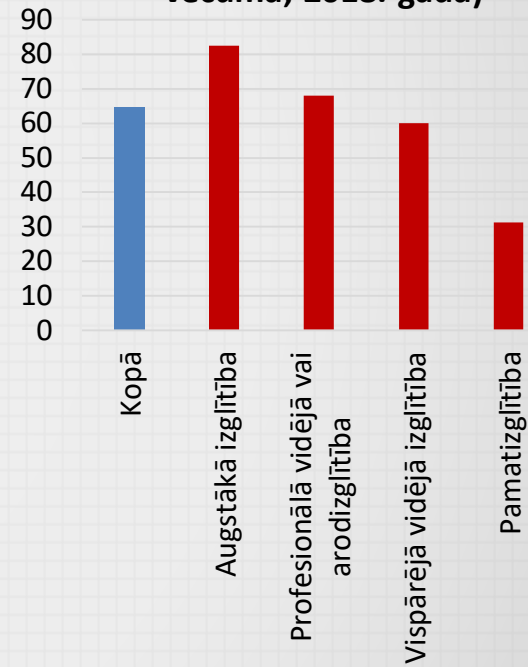
Bezdarba līmenis
(% no ekonomiski aktīvajiem
iedzīvotājiem; 2018. gadā)

Līdzdalības līmenis
(% no iedzīvotājiem 15-74 gadu
vecumā; 2018. gadā)

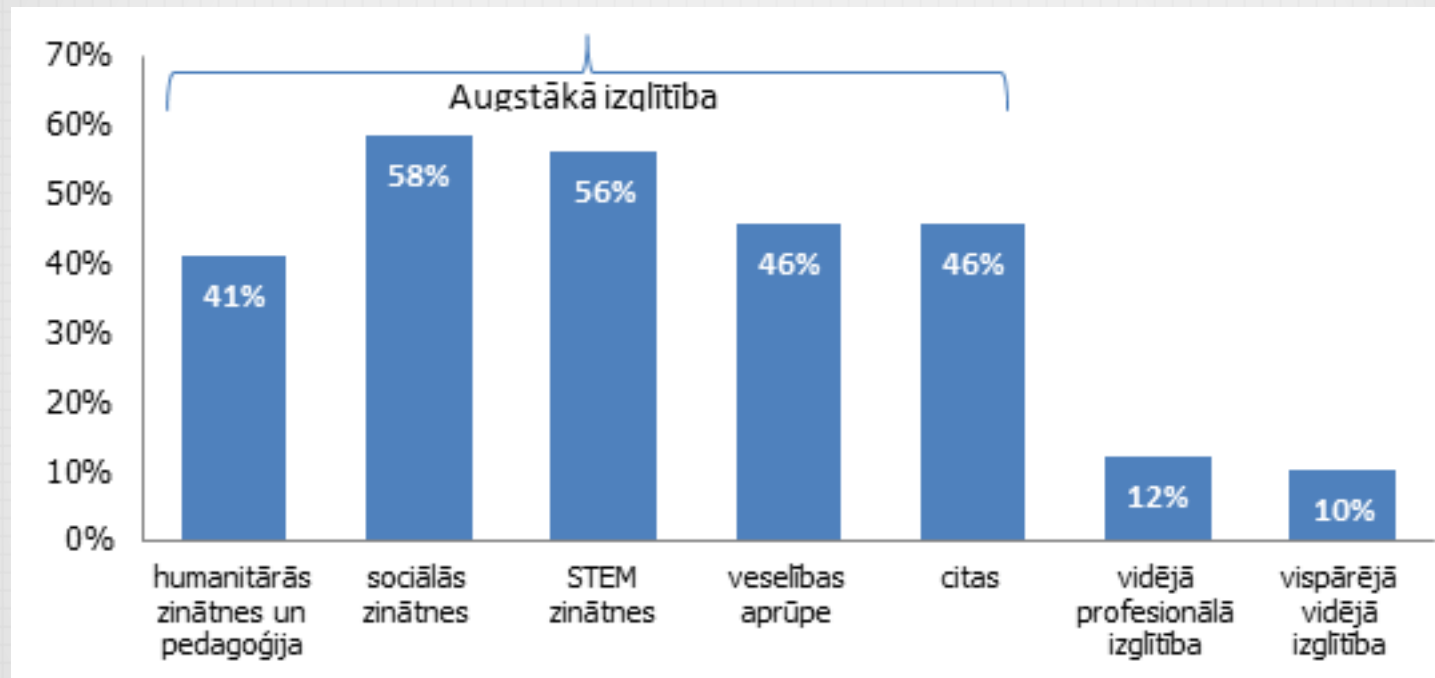

Nodarbinātības līmenis
(% no iedzīvotājiem 15-74 gadu
vecumā; 2018. gadā)

TURKLĀT, IZGLĪTĪBA ARĪ PALIELINA ALGAS (UN DARBA RAŽĪGUMU)

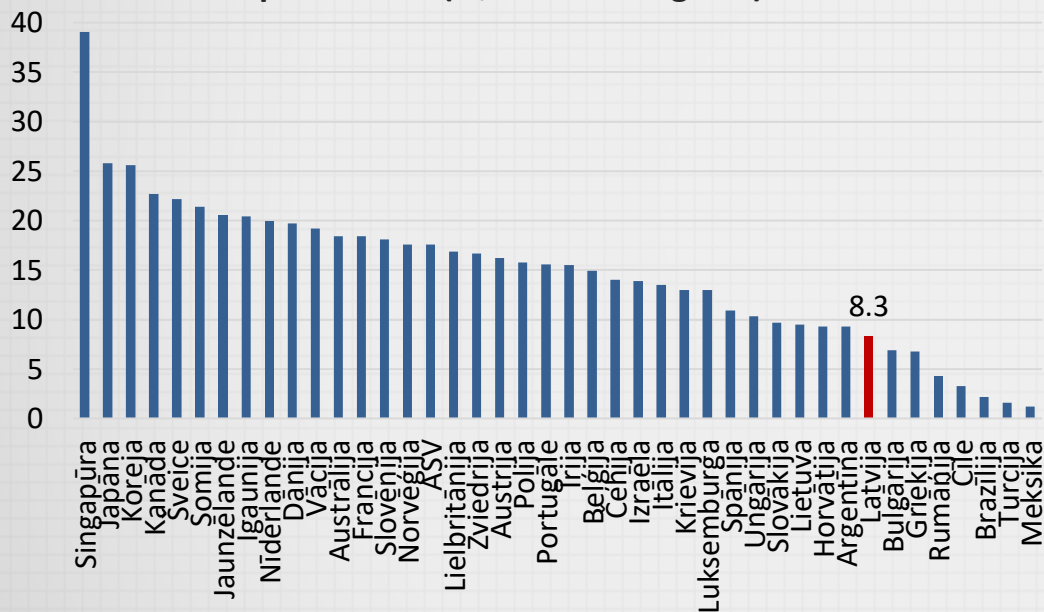
Augstākās un vidējās izglītības algu piemaksas Latvijā jomu dalījumā, salīdzinot ar pamatzglītību (%; 2014. g.)

* STEM: matemātika, dabas zinātnes, inženierzinātnes, IT

LATVIJAS IZGLĪTĪBAS SISTĒMA ŠOBRĪD NAV VĒRSTA UZ IZCILIEM REZULTĀTIEM. IZGLĪTĪBAS KVANTITĀTI JĀPĀRVĒRŠ KVALITĀTĒ

Skolēnu īpatsvars ar izciliem rezultātiem vismaz vienā
mācību priekšmetā (%; PISA 2015. gadā)

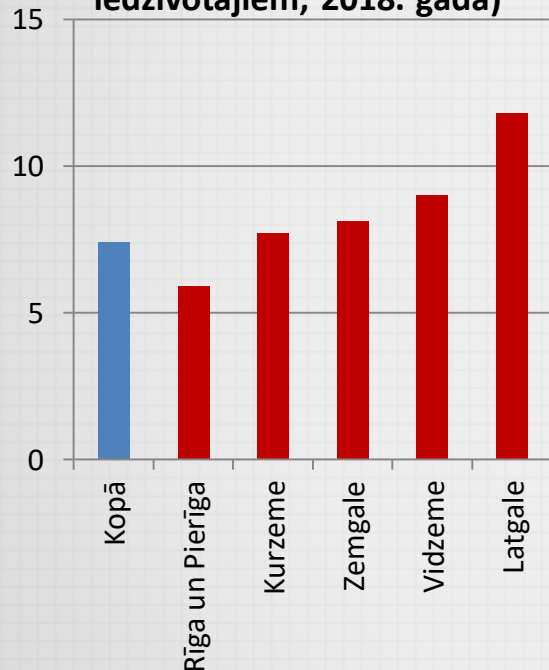

Labākās Latvijas universitātes kvalitātes ziņā zem
Somijas reģionālajām augstskolām

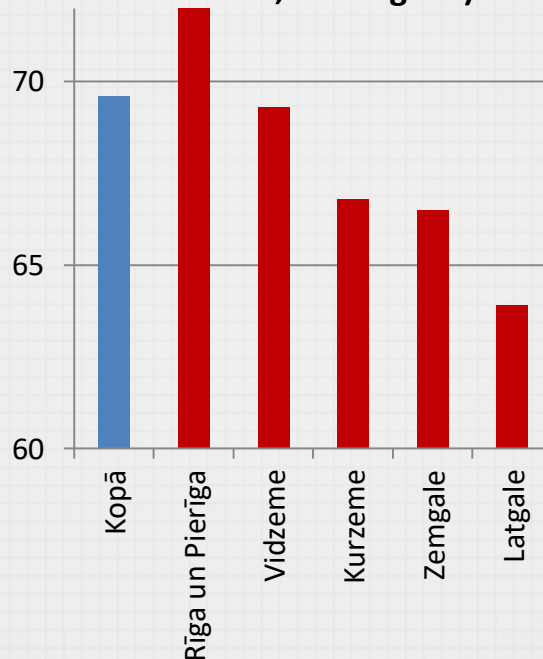
2017.-2018. gads	102.		Helsinki Universitāte
	137.		Ālto (<i>Aalto</i>) Universitāte
	276.		Turku Universitāte
	314.		Tartu Universitāte
	357.		Jiveskiles (<i>Jyväskylän</i>) Universitāte
	380.		Tamperes Tehnoloģiju universitāte
	401.-410.		Viļņas Universitāte
	411.-420.		Oulu Universitāte
	451.-460.		Austrumsomijas Universitāte
	501.-550.		Lapēnrantas (<i>Lappeenranta</i>) Tehnol. univers.
	551.-600.		Viļņas Ģedimina tehniskā universitāte
	551.-600.		Ābo Akademi universitāte
	551.-600.		Tamperes Universitāte
	601.-650.		Tallinas Tehnoloģiju universitāte
	651-700.		Rīgas Tehniskā universitāte
	701.-750.		Latvijas Universitāte
	701.-750.		Kauņas Tehnoloģiju universitāte
	801.-1000.		Vītauta Dižā universitāte

NODARBINĀTĪBAS IESPĒJAS ATŠĶIRAS REĢIONU DALĪJUMĀ...

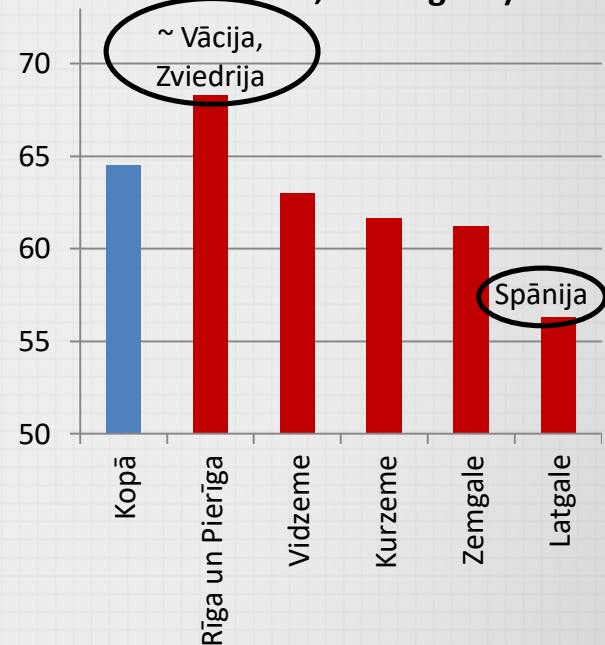
Bezdarba līmenis
(% no ekonomiski aktīvajiem
iedzīvotājiem; 2018. gadā)

Līdzdalības līmenis
(% no iedzīvotājiem 15-74 gadu
vecumā; 2018. gadā)

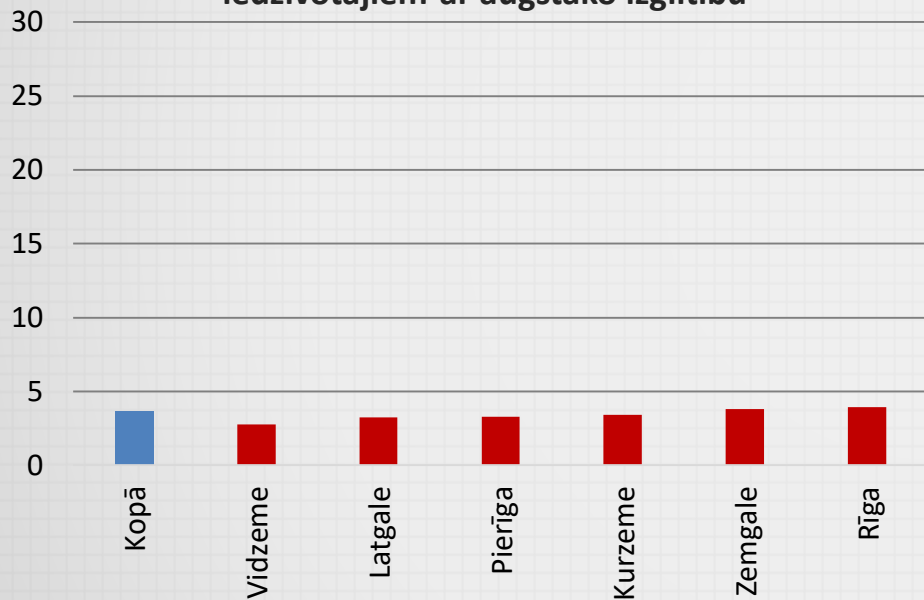
Nodarbinātības līmenis
(% no iedzīvotājiem 15-74 gadu
vecumā; 2018. gadā)

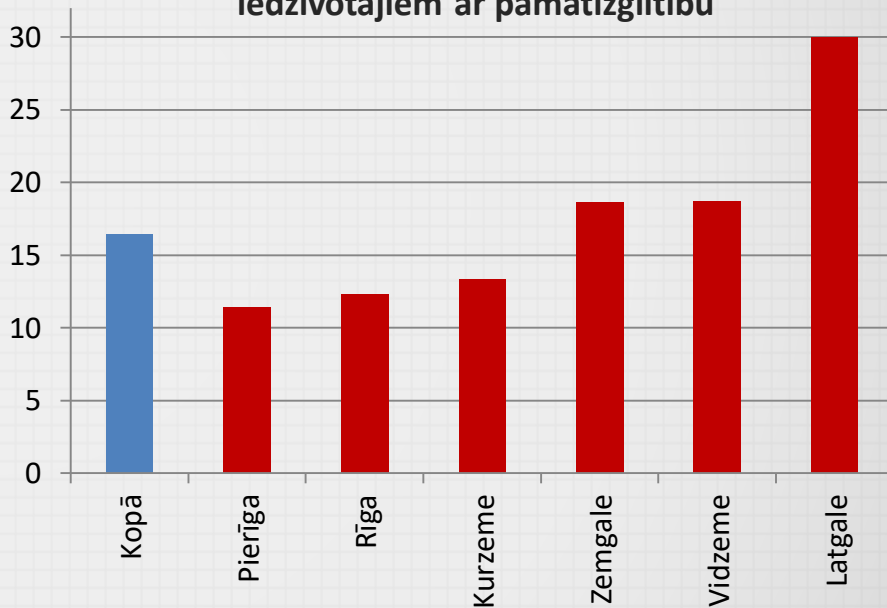
... TURKLĀT, PASTĀV MULTIPLIKĀCIJAS EFEKTS STARP IZGLĪTĪBAS LĪMENI UN REĢIONU

Bezdarba līmenis (% no ekonomiski aktīvajiem iedzīvotājiem; 2018. gadā)

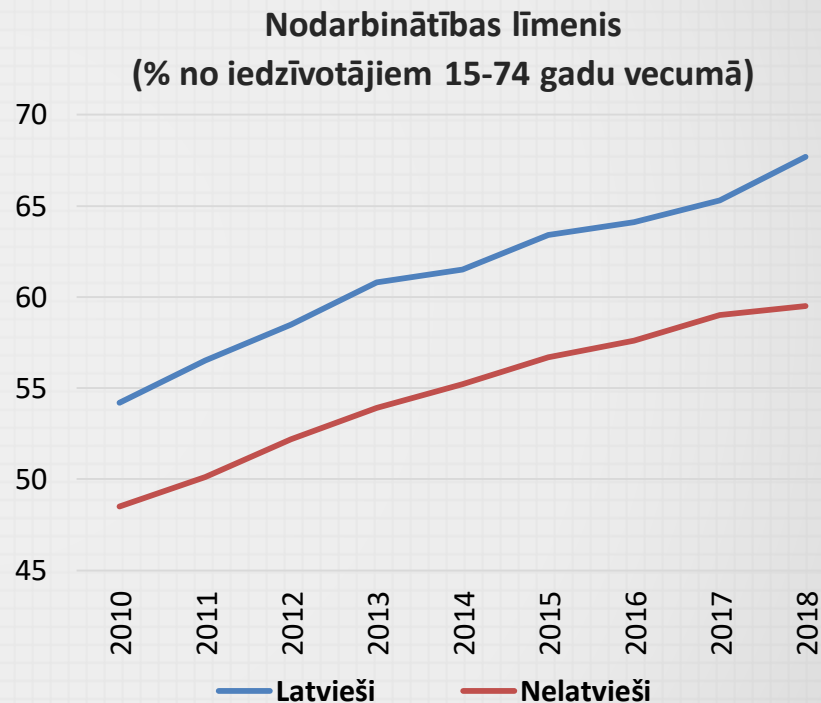
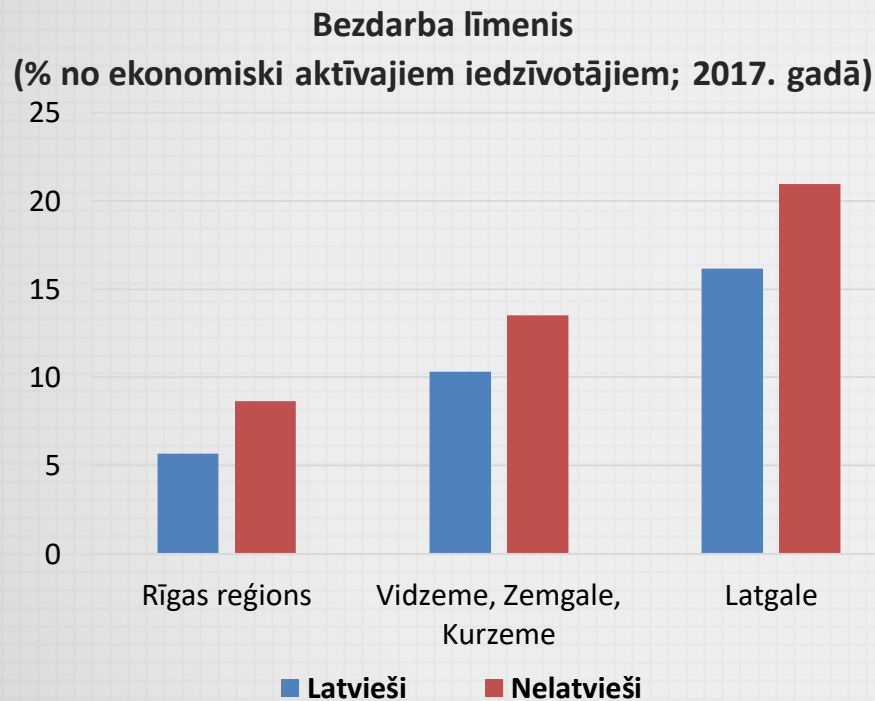
iedzīvotājiem ar augstāko izglītību

iedzīvotājiem ar pamatzglītību

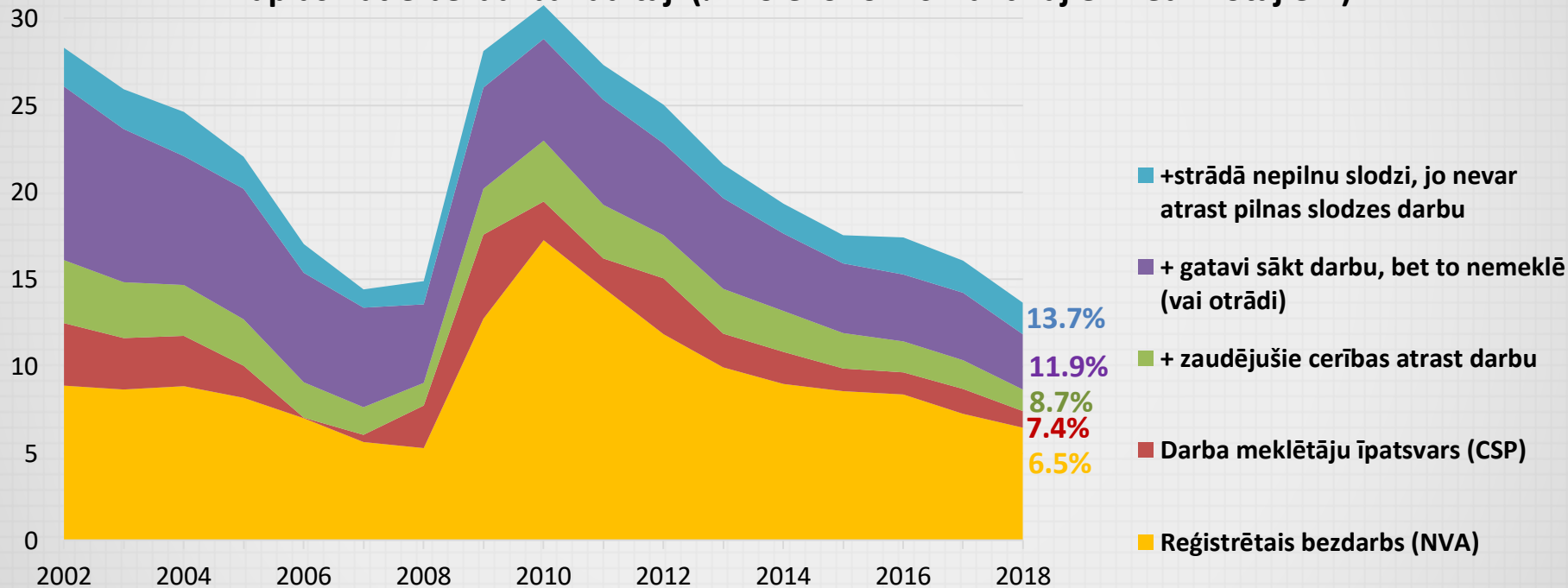

MAZĀKUMTAUTĪBAS MĒDZ STRĀDĀT MAZĀK NEKĀ LATVIEŠI (VISOS REĢIONOS)

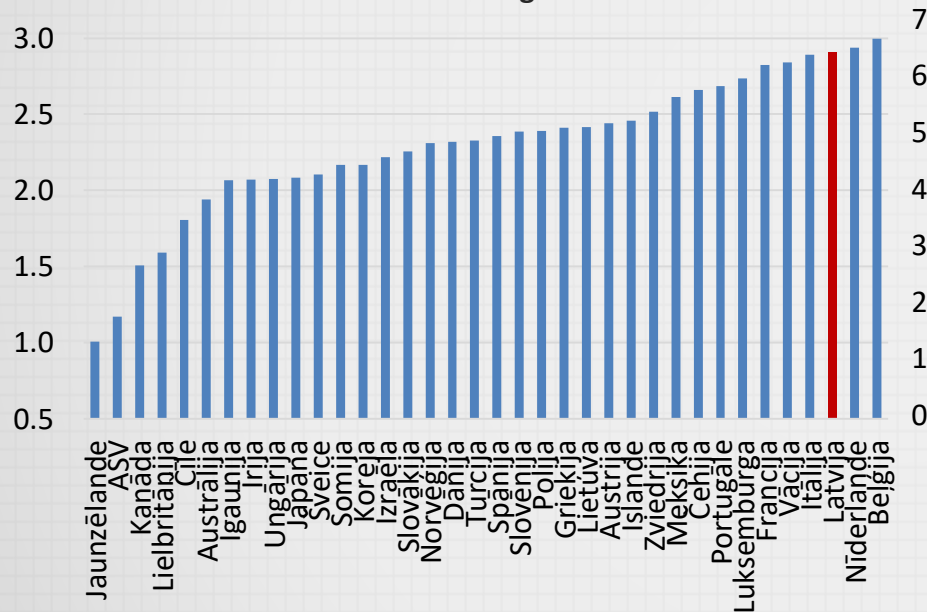
TURKLĀT JĀATCERAS, KA BEZDARBS ĪSTENĪBĀ VARĒTU BŪT DIVREIZ AUGSTĀKS PAR OFICIĀLO RĀDĪTĀJU

Paplašinātie bezdarba rādītāji (% no ekonomiski aktīvajiem iedzīvotājiem)

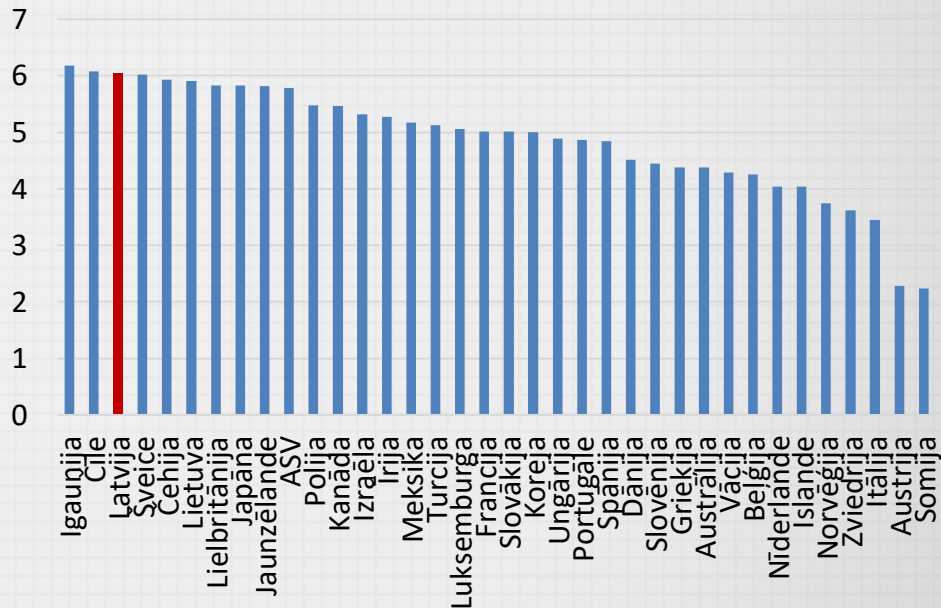

STINGRS DARBA TIRGUS REGULĒJUMS ATBAIDA ĀRVALSTU INVESTORUS, BET PRAKSĒ TO TĀPAT BIEŽI NEŅEM VĒRĀ

Pastāvīgo darbinieku aizsardzība pret atlaišanu (OECD vērtējums par likumdošanu): 0 = vismazāk regulējuma; 6 = visvairāk regulējuma; 2013. – 2015. gads

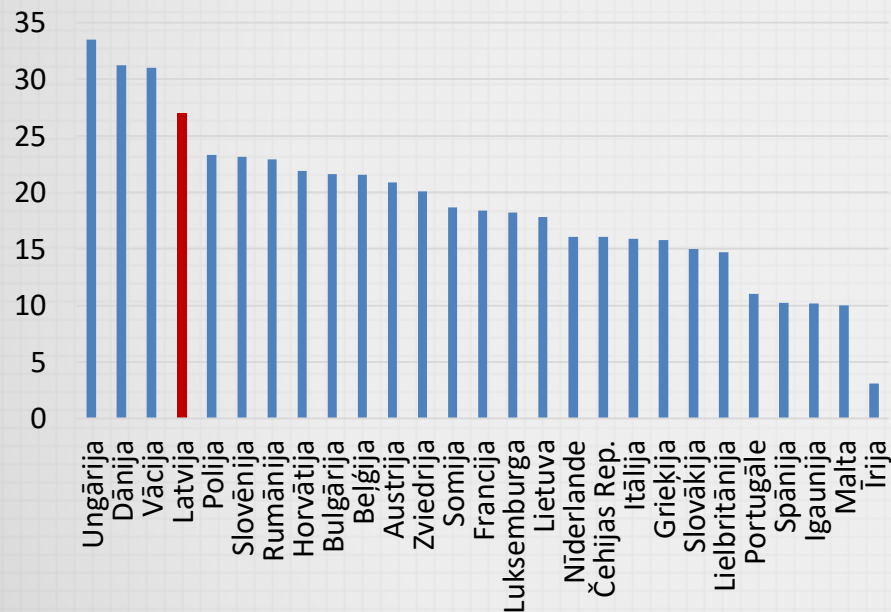

Algas pārsvarā nosaka: 1 = ar koplīgumiem; 7 = uzņēmumu līmenī (Globālās konkurētspējas indekss 2017-2018)

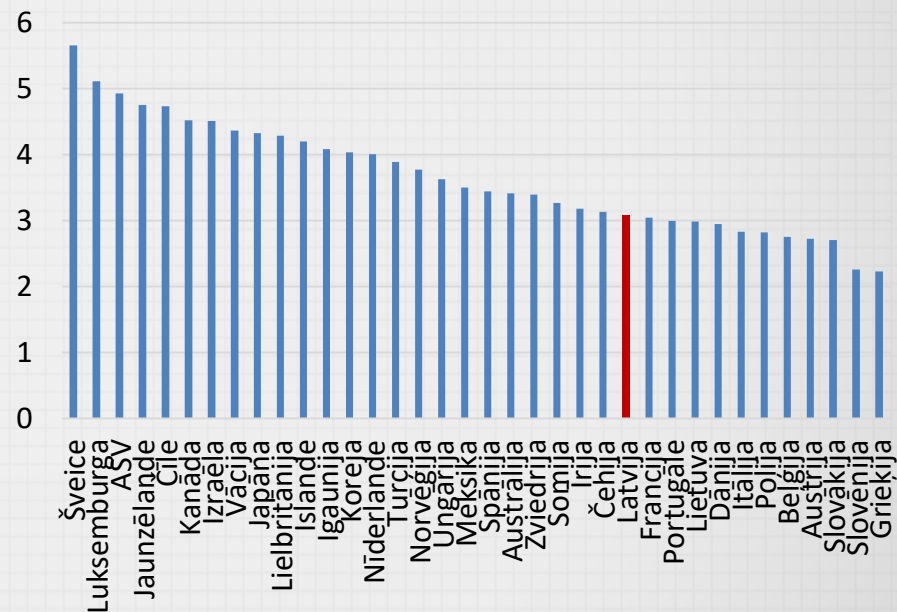

AUGSTS NODOKĻU SLOGS UZ DARBA IENĀKUMIEM SAMAZINA MOTIVĀCIJU STRĀDĀT (UN VEICINA APLOKŠŅU ALGAS)

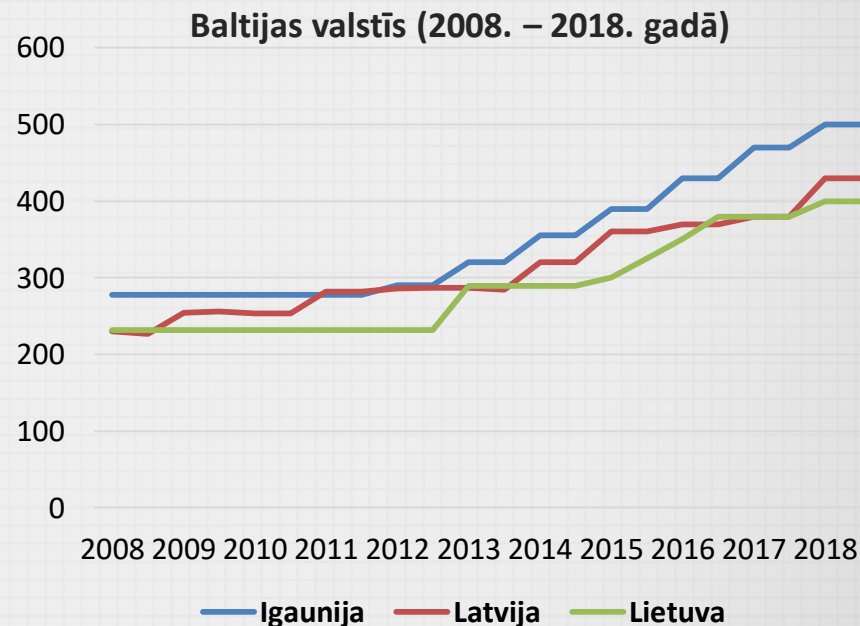
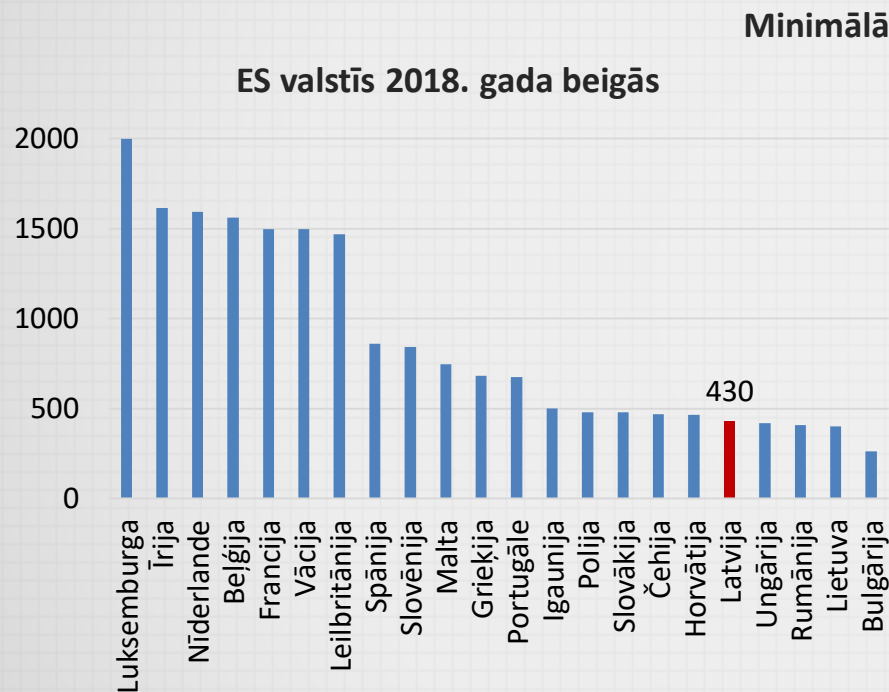
Nodokļu slogs uz darba ienākumiem (%; viens strādājošais bez bērniem, kas saņem 50% no vidējās algas; 2016. gads)

Nodokļi samazina motivāciju strādāt: 1 = lielā mērā; 7 = vispār nesamazina (Globālās konkurētspējas indekss 7.05)

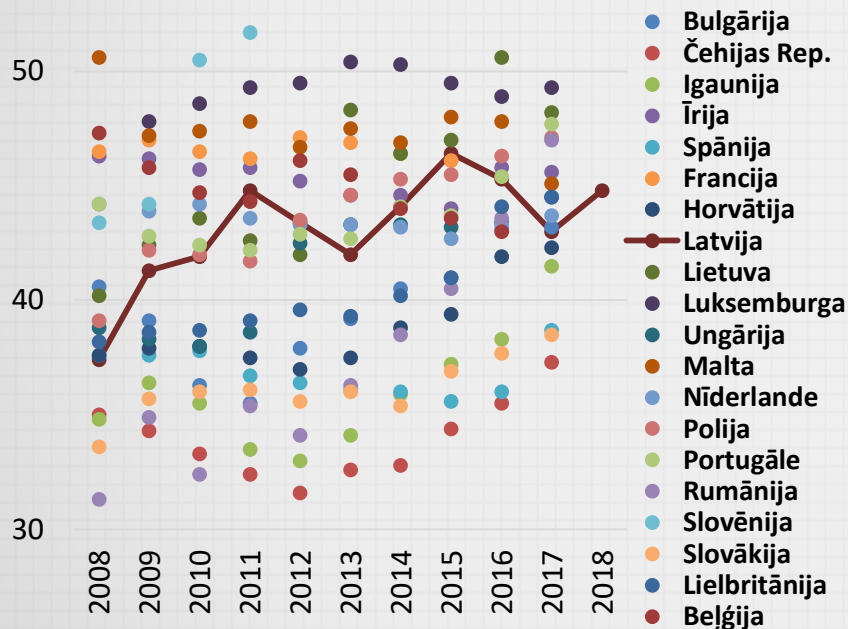

MINIMĀLĀ ALGA LATVIJĀ PĒDĒJO 10 GADU LAIKĀ PIEAUGA STRAUJĀK PAR VIDĒJO ALGU (UN STRAUJĀK PAR DARBA RAŽĪGUMU)...

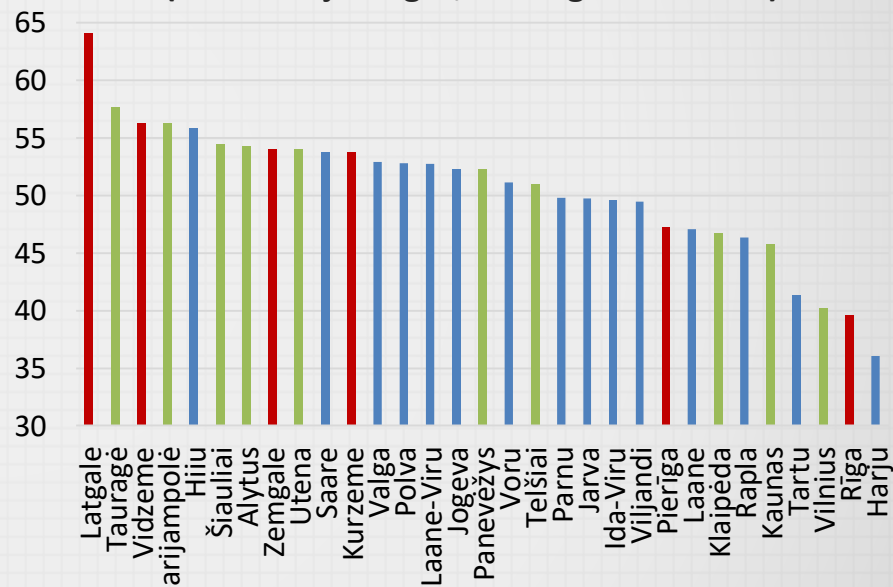

... STRAUJŠ MINIMĀLĀS ALGAS KĀPUMS PASLIKTINĀTU NODARBINĀTĪBAS IESPĒJAS LATGALĒ, KUR JAU ŠOBRĪD MINIMĀLĀ ALGA IR GANDRĪZ 2/3 NO VIDĒJĀS ALGAS

Minimālā alga ES valstīs (% no vidējās algas)

Minimālā alga Baltijas valstu reģionos (% no vidējās algas; 2018. gada sākumā)

sarkans – Latvija; zaļš – Lietuva; zils - Igaunija

UZŅĒMUMU APTAUJA: MINIMĀLĀS ALGAS CELŠANA VAR KAVĒT NODARBINĀTĪBU

Uzņēmumu reakcija uz minimālās algas kāpumu 2014. gada janvārī (par 12.5%)

Uzņēmumam bija svarīgi vai ļoti svarīgi:	%
... atlaist darbiniekus	6.6
... ierobežot jauno darbinieku pieņemšanu darbā	8.9
... palielināt produktu cenas	21.0
... samazināt ar darbaspēku nesaistītās izmaksas	24.8
... palielināt algas darbiniekiem, kas pelna vairāk par minimālo algu	22.1
... uzlabot produktivitāti	20.4
Aptaujāto uzņēmumu skaits:	521

SECINĀJUMI

Vai darbaspēka resurss Latvijā ir izsmelts un bez "lēta darbaspēka" ieviešanas neiztikt?

- Vidējie darba tirgus rādītāji tiešām izskatās lieliski.
- Tomēr atsevišķām iedzīvotāju grupām nodarbinātības līmenis ir pārsteidzoši zems: vīrieši 50-54 gadu vecumā (izglītība? veselība?); Latgales nodarbinātība tuva Spānijas līmenim; augstāks bezdarbs nelatviešiem;
- Turklāt jāatceras, ka bezdarbs īstenībā varētu būt divreiz augstāks par oficiālo rādītāju (7% vs. 14%).

"Divu ātrumu Latvija": darbaspēka trūkums, bet joprojām daudz bezdarbnieku: kā tā var būt?

- Latvijai ir augsts dabiskais bezdarbs (8 – 9%), kas atspoguļo nesabalansētību starp darbaspēka pieprasījumu un piedāvājumu – to reāli samazināt līdz 5%.

Izglītība kā panākumu atslēga darba tirgū: kvalitātei ir nozīme.

- Iedzīvotājiem ar atšķirīgu izglītību bezdarba līmenis atšķiras vairākkārt;
- Izglītības kvantitāti beidzot jāpārvērš kvalitātē.

Minimālās algas celšana nav brīnumnūjiņa labklājības pieaugumam.

- Pārāk straujš minimālās algas kāpums var negatīvi ietekmēt nodarbinātību.
- Tā vietā jāceļ darba ražīgums: tehnoloģijas, izglītība, augstās pievienotās vērtības preču ražošana.

